УДК 316.42:316.47:355.01(477) DOI: http://dx.doi.org/10.30970/VSO.2025.19.17

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗМІНИ ТА ДИНАМІКА СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Т.М. Курчаба
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
вул. Костюшко,11, м. Львів, Україна, 79000,
kurchat@ukr.net,
https: // orcid.org/0000-0001-7039-0292

Анотація. У статті розглянуто соціокультурні зміни та динаміку соціальних зв'язків в українському суспільстві під час повномасштабної російсько-української війни. Увагу зосереджено на трансформаціях повсякденного життя, родинних і дружніх стосунків, громадянської зацікавленості, життєвих пріоритетів та практик взаємної підтримки. Соціальний капітал розглянуто як ресурс соціальної стійкості, що ґрунтується на довірі, співпраці та здатності людей мобілізувати підтримку в умовах воєнних загроз. Мета статті — з'ясувати особливості впливу війни на соціальні зв'язки та пов'язані з ними зміни в повсякденному житті, ціннісних орієнтаціях і самопочутті опитаних.

Емпіричну основу дослідження становлять матеріали напівструктурованих інтерв'ю з 204 респондентами, які проживають у різних регіонах України. Аналіз охоплює самооцінки змін у матеріальному становищі, стосунках із близькими, зацікавленості політичними та суспільними процесами, досвіді роботи й навчання, фізичному та ментальному здоров'ї. Особливістю вибірки є переважання молоді та жінок, що визначає межі інтерпретації отриманих результатів і потребує обережності щодо їх поширення на населення України загалом.

За результатами дослідження, 64% опитаних відзначили зміни в окремих аспектах свого життя, а 32% — значні зміни. Виявлено поєднання дестабілізаційних наслідків війни з тенденціями до посилення міжособистісної підтримки та солідарності. Зокрема, 54% респондентів повідомили про зростання взаємної підтримки у стосунках із родиною та друзями, 22% — про зміцнення стосунків, тоді як 8% зіткнулися з труднощами комунікації. Зростання значущості близьких зв'язків відображене й у зміні життєвих пріоритетів: 86% опитаних зазначили, що почали більше цінувати час із близькими. Водночас 52% респондентів повідомили про погіршення матеріального становища, а така сама частка — про погіршення ментального здоров'я. Серед емоційних труднощів найчастіше згадувалися тривога та страх.

Окреслено зміни у сприйнятті громадянської активності та суспільної взаємодопомоги. Збільшення активності волонтерів і благодійних організацій помітили 60,8% респондентів, зростання взаємної підтримки серед людей — 29,4%. Про посилення власної зацікавленості політичними та суспільними процесами повідомили 40% опитаних, тоді як 54% не відзначили змін. Отримані результати засвідчують неоднорідність досвіду війни: зміцнення окремих соціальних зв'язків і підвищення цінності близькості відбуваються на тлі економічних труднощів, психологічного навантаження та порушення звичних практик роботи й навчання. Зроблено висновок, що соціальні зв'язки в умовах війни одночасно зазнають тиску та виступають ресурсом взаємодопомоги й адаптації. Результати можуть бути використані для подальшого вивчення соціального капіталу, солідарності та соціальної стійкості в умовах тривалої суспільної кризи.

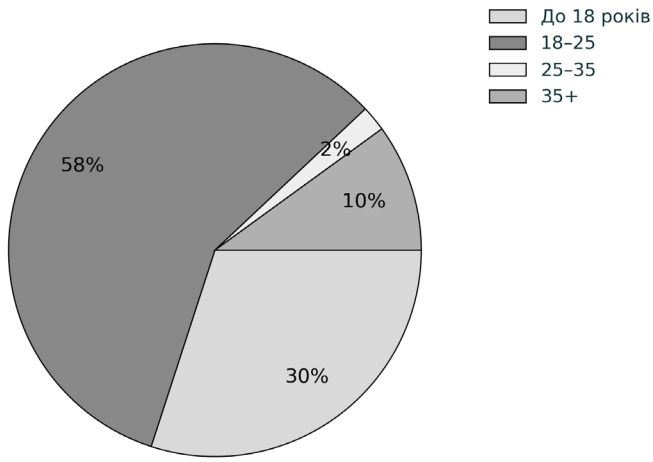
Ключові слова: соціальні зв'язки, соціокультурні зміни, суспільна зацікавленість, стресостійкість, соціальний капітал.

Гостра фаза російсько-української війни вплинула на соціальний капітал, який виражається в співпраці та активній участі у житті спільноти і є важливим чинником стійкості [1;2;3;4]. Спільноти, що мають високий рівень соціального капіталу надають кращу підтримку та краще мобілізують ресурси. Тому, перспективним є вивчення соціального капіталу як складової соціальної стійкості у подоланні травмуючих викликів війни на індивідуальному та суспільному рівнях [2].

У сучасних умовах соціальний капітал розглядається як соціальна цінність найважливішими складовими якої є довіра та соціальні зв'язки [5]. Дослідження є спробою з'ясувати як вплинула війна на соціальні зв'язки.

Методологія дослідження грунтується на аналізі емпіричних досліджень соціальних зв'зків під час війни у межах якого було проведено напівструктуровані інтерв'ю 204 респондентів, що проживають в різних регіонах України. Вік респондентів розподілився наступним чином: найбільшу частку становлять респонденти віком від 18 до 25 років — 58%, що свідчить про високу активність молоді. Другу за чисельністю групу становлять підлітки до 18 років — 30%. Люди віком від 35 років складають 10% опитаних. Найменша кількість респондентів - люди віком від 25 до 35 років — лише 2%. Такий розподіл показує, що більшість учасників опитування — це молодь (Рис. 1).

Рис.1. Розподіл респондентів за віком.

Більшість респондентів становлять жінки — 78%. Чоловіків серед опитаних — 22%. Такий розподіл може свідчити про більшу активність жінок у проходженні опитування та більшу готовність жінок брати участь у подібних соціальних дослідженнях.

Війна є каталізатором кардинальних змін, що пронизують усі аспекти існування суспільства. Її вплив не обмежується лише військовими діями, а поширюється на економіку, соціальну сферу, культуру та психологічний стан кожного громадянина. Ми ставили за мету з'ясувати чи змінилося життя українців в умовах війни.

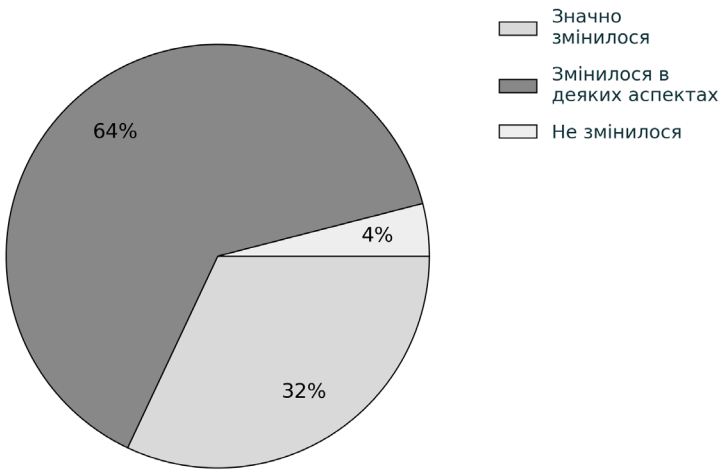
Так, 64% опитаних відповіли, що їхнє життя змінилося в деяких аспектах — це може стосуватися емоційного стану, навчання, фінансової ситуації або стилю життя.

32% зазначили, що їхнє життя значно змінилося, що свідчить про глибший вплив — можливо, пов'язаний з вимушеним переселенням, втратою близьких, змінами у родині або роботі.

Лише 4% вказали, що війна не вплинула на їхнє повсякденне життя.

Ці дані свідчать про те, що абсолютна більшість респондентів так чи інакше особисто відчули наслідки воєнних дій (Рис.3)

Рис.3. Чи змінилося життя українців в умовах війни?

Під час війни відбуваються зміни в соціальних зв'язках та інститутах: сім'ї розлучаються, а традиційні соціальні інститути працюють в екстремальних умовах. Водночас зростає солідарність та взаємодопомога в громадах.

Більшість респондентів — 54% — відповіли, що відчувається більша підтримка один одного. Це свідчить про посилення емоційного зв'язку між близькими в умовах кризи.

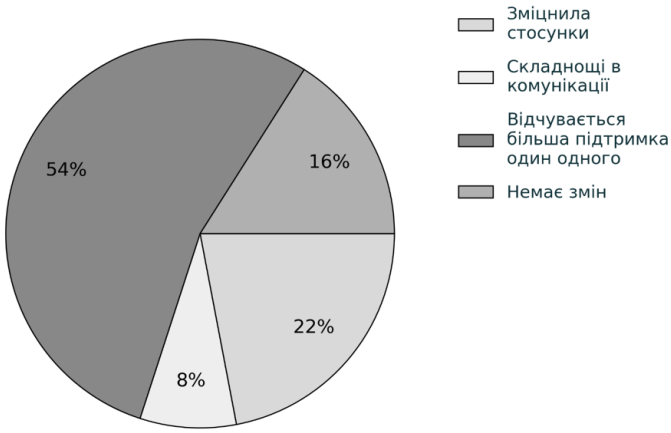
Ще 22% зазначили, що війна зміцнила стосунки, що також говорить про згуртованість у складні часи.

Водночас 8% респондентів зіштовхнулися зі складнощами в комунікації, що може бути наслідком стресу, розлуки або різних поглядів.

16% опитаних не відчули жодних змін у своїх стосунках (Рис.4).

.

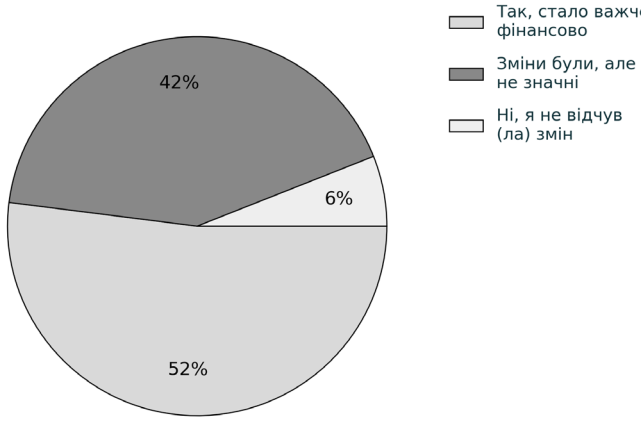
Рис.4. Вплив війни на стосунки з родиною та друзями.

В умовах війни матеріальні цінності відступають на другий план, поступаючись місцем важливості людського життя, свободи та незалежності.

Проте, на питання «Чи відчуваєте Ви зміни в економічному становищі через війну?», більшість респондентів — 52% — зазначили, що стало важче фінансово. Це свідчить про те, що війна істотно вплинула на матеріальне становище багатьох людей: зросли ціни, зменшилися доходи, з'явилися труднощі з працевлаштуванням або забезпеченням базових потреб. 42% опитаних відповіли, що зміни були, але не значні. Це може свідчити про певні труднощі, які, однак, не мали критичного впливу на повсякденне життя. Лише 6% респондентів вказали, що не відчули змін. Це означає, що економічна ситуація для них залишилася стабільною попри загальні обставини (Рис. 5).

Рис.5. Зміни в економічному становищі через війну.

В умовах війни відбувається значна трансформація зацікавленості людей у політичних та суспільних процесах. У мирний час політичні процеси часто сприймаються як відсторонена гра, що має опосередкований вплив на повсякденне життя. За умов війни ця відстороненість зникає. Інтерес до «великої політики» зростає, оскільки вона перестає бути абстрактною і стає питанням особистої долі.

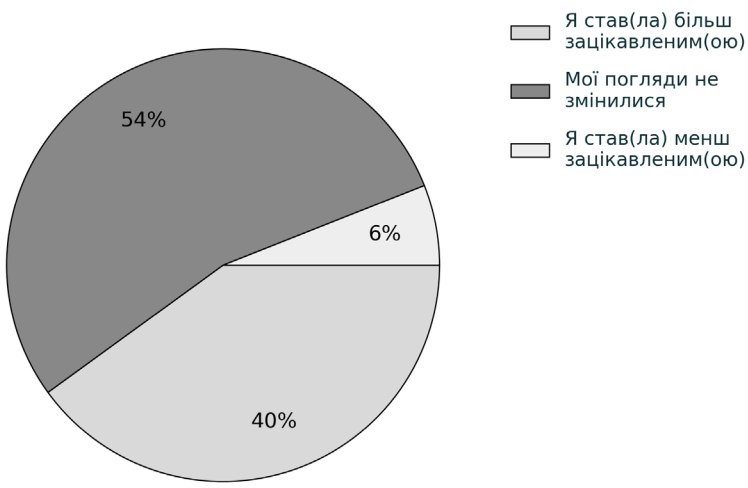
Так, 40% опитаних зазначили, що стали більш зацікавленими в політичних та суспільних процесах. Це може свідчити про зростання громадянської свідомості: люди почали активніше слідкувати за подіями в країні, брати участь у волонтерстві.

54% респондентів відповіли, що їхні погляди не змінилися. Такий результат може вказувати на вже сформовану життєву позицію: частина з них могла бути й до цього активною у громадянському житті, а частина — навпаки, залишатися осторонь політики.

Лише 6% вказали, що стали менш зацікавленими. Причиною цього може бути емоційне вигорання, втрата довіри до влади або психологічна втома від інформаційного навантаження.

Таким чином війна перетворює політичну та суспільну зацікавленість з пасивної та опосередкованої на активну, усвідомлену та життєво важливу (Рис.6).

Рис.6. Як війна змінила погляди на політику і суспільство?

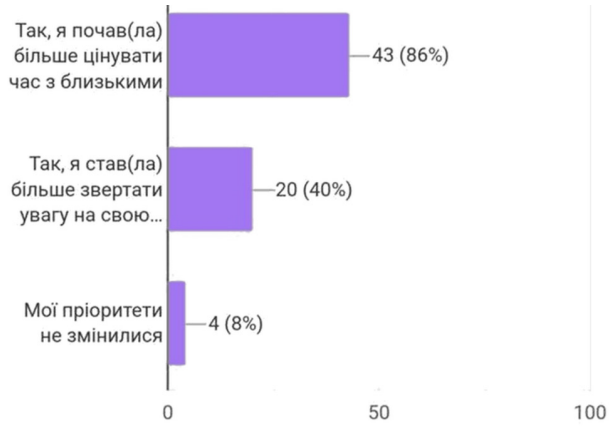

Війна часто розділяє родини фізично, що може привести до відчуження та труднощів у спілкуванні. Водночас, спільні випробування можуть зміцнювати зв'язки. Необхідність взаємної підтримки, турботи та допомоги об'єднує людей. Люди вчаться цінувати одне одного, вибудовувати більш глибокі та щирі стосунки. У цей період часто виявляється солідарність та жертовність у родині. Більшість опитаних — (86%) — зазначили, що почали більше цінувати час із близькими, що підкреслює зростання значущості родинних і дружніх зв'язків у кризовий період.

Ще 40% респондентів відзначили, що стали більше звертати увагу на власну безпеку, здоров'я та емоційний стан, що вказує на підвищення усвідомлення важливості турботи про себе у складних умовах.

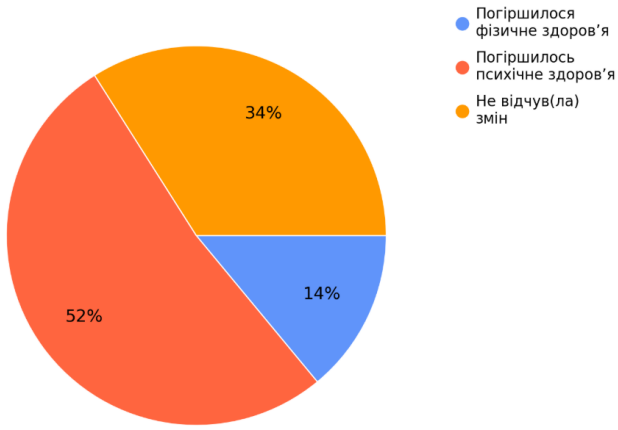
Водночас (8%) відповіли, що їхні пріоритети не змінилися, що може свідчити про стабільність життєвих цінностей або менший вплив зовнішніх подій на їхнє особисте бачення (Рис.7).

Рис.7. Динаміка зміни життєвих пріоритетів під час війни.

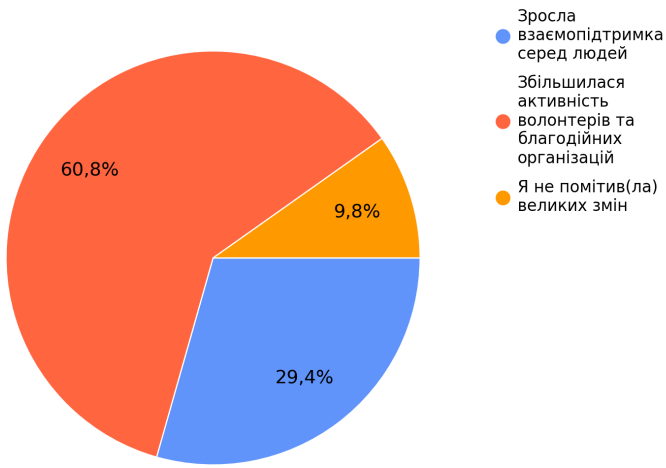
Погіршення ментального та фізичного здоров'я обгрунтовується низкою взаємопов'язаних чинників, які створюють постійне фізичне і психологічне навантаження - хронічний стрес, травматичний досвід, соціальна ізоляція та втрата звичного життя. Найбільша частка респондентів — 52% — зазначили, що погіршилося ментальне здоров'я. Це може бути пов'язано зі стресом, тривогою, постійною напругою та нестабільністю, що супроводжують життя у воєнних умовах. 14% опитаних відповіли, що погіршилося фізичне здоров'я, що може свідчити про зниження рівня фізичної активності, обмежений доступ до медичної допомоги, неправильне харчування або постійне перебування в умовах стресу. Водночас 34% респондентів зазначили, що не відчули змін у своєму здоров'ї, що свідчить про адаптивність частини населення або про індивідуальні особливості сприйняття стресових ситуацій (Рис.8).

Рис.8. Вплив війни на здоров'я громадян.

Загроза та невизначеність стимулюють зростання громадянської активності. Люди об'єднуються у волонтерські рухи, допомагають армії, підтримують переселенців. Цей досвід колективної дії та усвідомлення її результативності робить суспільні процеси невід'ємною частиною життя кожного. Ми ставили за мету з'ясувати які зміни в громадських або соціальних структурах респонденти помітили після початку повномасштабного вторгнення. Найбільша частка респондентів — 60,8% — зазначили, що збільшилася активність волонтерів та благодійних організацій. Це свідчить про те, що люди почали більше допомагати один одному, брати участь у гуманітарних місіях, підтримувати армію та переселенців. 29,4% опитаних відповіли, що зросла взаємна підтримка серед людей. Це говорить про те, що у суспільстві активізувались неформальні форми допомоги — сусіди, друзі, колеги почали більше дбати один про одного. У часи небезпеки люди об'єднуються, і ця тенденція стала очевидною для майже третини респондентів. 9,8% респондентів зазначили, що не помітили великих змін. Це може свідчити або про те, що частина людей менш активно залучена у суспільне життя, або про те, що вони живуть у регіонах, де ці зміни не такі помітні. Також це може вказувати на індивідуальні особливості сприйняття соціальних процесів (Рис.9).

Рис. 9. Зміни в громадських або соціальних структурах після початку повномасштабного вторгнення.

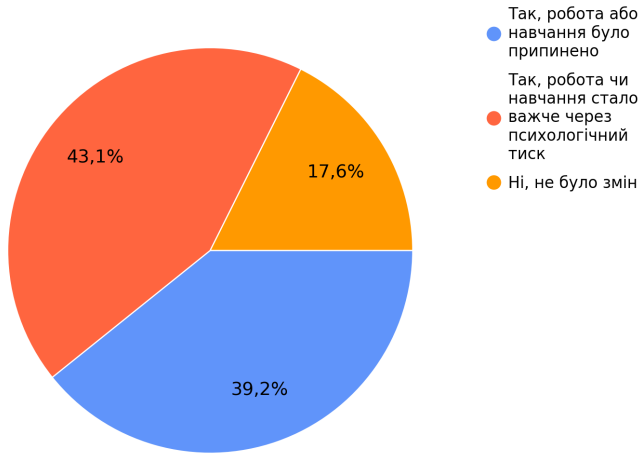
Війна не лише створює фізичні перешкоди, але й глибоко впливає на психологічний стан, що є критично важливим для ефективної роботи та навчання.

Так, 43,1% респондентів відповіли, що працювати чи навчатися стало важче через психологічний тиск. Це свідчить про те, що люди відчувають страх, тривожність, невпевненість у майбутньому. Ці фактори ускладнюють концентрацію, знижують мотивацію і загалом зменшують ефективність у роботі

та навчанні.

39,2% зазначили, що робота або навчання було повністю припинено. Це говорить про серйозні порушення у життєдіяльності багатьох людей: деякі втратили роботу, освітній процес був зупинений або переведений в онлайн. Причинами могли бути евакуація, небезпека в регіоні чи руйнування інфраструктури. Лише 17,6% респондентів вказали, що не відчули змін. Це меншість, яка могла залишитися у відносно стабільних умовах або швидко адаптувалася до нових реалій (Рис.10).

Рис.10. Зміни в роботі або навчанні через війну

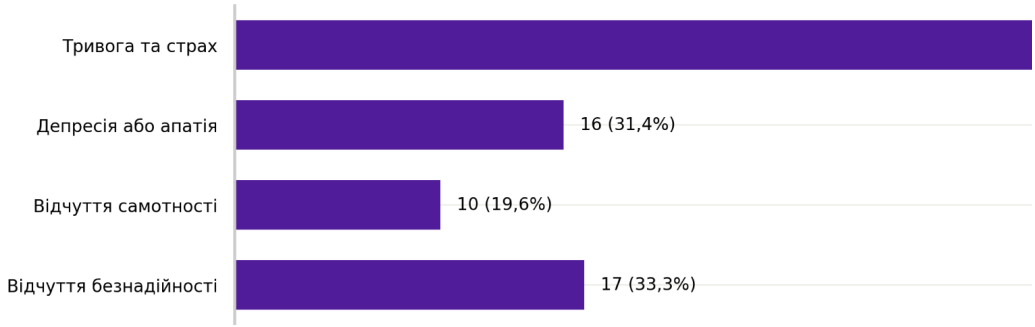

Відчуття тривоги, страху, безнадійності є закономірною реакцією психіки на екстремальні умови. Ці емоції виникають як захисний механізм, що допомагає організму мобілізуватися, але їх хронічний характер може мати руйнівні наслідки.

Найбільше респондентів — 40% — вказали, що відчували тривогу та страх. Це очікувана реакція на воєнні дії, що пов'язані з постійною небезпекою, невизначеністю та загрозою життю. Страх за себе та близьких, а також тривожність щодо майбутнього є типовими реакціями на травматичні події. 17% опитаних зізналися, що переживали відчуття безнадійності. Такі емоції часто виникають у ситуаціях, коли людина не бачить виходу, не має контролю над подіями та втрачає віру в позитивні зміни. 16% респондентів відчували депресію або апатію. Це свідчить про глибші психологічні наслідки, коли у людини зникає інтерес до життя, знижується енергія та бажання діяти. Часто ці стани вимагають професійної допомоги, але не завжди люди її отримують. 10% вказали на відчуття самотності. Війна часто роз'єднує родини, руйнує соціальні зв'язки, і це може призводити до емоційної ізоляції, особливо якщо людина перебуває далеко від дому або втратила близьких. 17% респондентів не відчули жодних емоційних чи психологічних труднощів. Це може свідчити про високу стресостійкість, здатність адаптуватися або про те, що ці люди мають ефективні стратегії подолання труднощів. Також

ймовірно, що частина респондентів могла не усвідомлювати свої переживання або не хотіла їх відкривати (Рис.11).

Рис.11. Які емоційні чи психологічні труднощі ви пережили під час війни?

В умовах війни матеріальні цінності відступають на другий план, поступаючись місцем важливості людського життя, свободи та незалежності. Таким чином війна перетворює політичну та суспільну зацікавленість з пасивної та опосередкованої на активну, усвідомлену та життєво важливу. Війна є жорстким випробуванням, яке змушує переглянути і перебудувати як внутрішній світ людини, так і її стосунки з найріднішими. Війна є потужнім дестабілізуючим фактором, що підриває ментальне здоров'я і фізичний стан людини. Відчуття тривоги, страху, безнадійності є закономірною реакцією психіки на екстремальні умови. Ці емоції виникають як захисний механізм, що допомагає організму мобілізуватися, але їх хронічний характер може мати руйнівні наслідки. Війна не лише створює фізичні перешкоди, але й глибоко впливає на психологічний стан, що є критично важливим для ефективної роботи та навчання.

Список використаної літератури:

1. Соціальні тренди 2023: як війна перетворила українців на більш свідому націю. Gradus. https://gradus.app/ua/open-report-social-trends-2023-ua/.

2. Пачковський Ю.Ф. Марусяк Т.С. Соціокультурний капітал українських мігрантів: до проблеми міграційних викликів в умовах війни /Пачковський Ю.Ф., Марусяк Т.С. // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна № 18. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2024. С.30-41.

3.Пачковський Ю. Ф. Соціальний капітал спільнот українських трудових мігрантів у країнах Європейського Союзу: монографія / Ю.Ф.Пачковський, Г.П.Селещук. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022.

4. Шапошникова І.В. Соціологічна оцінка культурного капіталу студентської молоді. Грані. №2 (82) лютий.2012. С.69-72.

5. Stompka P, Kapital spolecny, Teoria przestryeni miendzyludzkiej, Kraków: Wydawnictwo Znak, 2016. S.326-327.

References

1. Social Trends 2023: How the war turned Ukranians into a more conscious nation. Gradus. https://gradus.app/ua/open-report-social-trends-2023-ua/.

2. Pachkovsky Yu.F. Sociocultural capital of Ukrainian migrants: to the problem of migration challenges in wartime // Bulletin of the Lviv University. Sociological series: Lviv: Ivan Franko Lviv National University, 2024. P.30-41.

3. Pachkovskyi Y.(2022) Social capital of communites of Ukranian labour migrants in the European Union: a monograf / Y.Pachkovskyi, H. Seleshchuk.Lviv: Ivan Franko National University of Lviv.

4. Shaposhnikova I. (2012) Sociological assessment of the cultural capital of student youth. Grani. No 2 (82) February. C.69-72.

5.Sytompka P, Kapital spolecny, Teoria przestryeni miendzyludzkiej, Kraków: Wydawnictwo Znak, 2016. S.326-327.

SOCIOCULTURAL CHANGES AND THE DYNAMICS OF SOCIAL TIES DURING WAR

T.M. Kurchaba
Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture,
11 Kosciuszko St., Lviv, Ukraine, 79000,
kurchat@ukr.net,
https://orcid.org/0000-0001-7039-0292

The article examines wartime sociocultural changes in Ukraine, focusing on the transformation of social ties, everyday practices, life priorities, civic engagement, and individual well-being. It approaches social capital through interpersonal relationships, trust, mutual support, and community participation, considering their significance for adaptation and social resilience under conditions of prolonged insecurity. The study aims to explore how the Russian–Ukrainian war has affected relationships with family and friends and how these changes intersect with economic hardship, psychological strain, and disruptions to work and education.

The empirical material comprises semi-structured interviews with 204 respondents living in different regions of Ukraine. The analysis draws on participants' self-reported experiences and descriptive distributions of their responses. The sample is predominantly young and female: respondents aged 18–25 account for 58%, those under 18 for 30%, and women for 78%. These characteristics provide an important context for interpreting the findings and limit their generalisation to the Ukrainian population as a whole.

The findings reveal the coexistence of substantial disruption and strengthened interpersonal solidarity. Almost all respondents reported changes in everyday life: 64% indicated changes in some aspects, while 32% described significant changes. Financial difficulties were reported by 52%, highlighting the material pressures accompanying the reorganisation of everyday practices. At the same time, 54% perceived greater mutual support in relationships with family and friends, and 22% reported that these

relationships had become stronger. Communication difficulties were identified by 8%, demonstrating that closer solidarity does not exclude tensions within personal networks.

Changes in life priorities further underscore the growing importance of close relationships. A greater appreciation of time spent with loved ones was reported by 86%, while 40% indicated increased attention to personal safety, health, and emotional well-being. Regarding civic and community life, 40% reported increased interest in political and social affairs. Increased activity by volunteers and charitable organisations was observed by 60.8%, whereas 29.4% identified stronger mutual support among people. These findings indicate the perceived importance of both organised assistance and informal interpersonal cooperation during wartime.

Alongside these developments, respondents reported considerable health-related and functional difficulties. Deterioration in mental health was reported by 52%, and deterioration in physical health by 14%. Psychological pressure made work or study more difficult for 43.1%, while 39.2% reported that their work or education had been interrupted.

The study concludes that wartime transformations of social ties are multidirectional: economic insecurity, psychological strain, and disruptions to established routines coexist with stronger family relationships, mutual assistance, and the increased salience of civic engagement. Social capital emerges as an important resource for coping with wartime challenges, although strengthened solidarity should not be interpreted as the absence of vulnerability. The findings highlight the importance of considering interpersonal support, community mobilisation, and individual well-being together when examining social resilience in wartime Ukraine.

Keywords: social ties, sociocultural change, social capital, mutual support, civic engagement, social resilience, wartime Ukraine.

Стаття надійшла до редколегії 21.10.2025
Прийнята до друку 17.11.2025